

O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA‘LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Karimova Diyora Torayevna

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
tadbirkorlik va biznes oliy maktabi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning amaldagi holati tahlil qilinadi va mavjud mexanizmlarni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar beriladi. Tadqiqotda natijalarga yo‘naltirilgan byudjetlashtirish, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) va moliyaviy barqarorlik imkoniyatlari o‘rganilgan. Olingan natijalar maktabgacha ta'lim sohasida moliyaviy resurslarni adolatli, samarali va shaffof taqsimlashda nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta'lim, davlat-xususiy sheriklik, ta'lim moliyasi, byudjetlashtirish, shaffoflik, O‘zbekiston

Kirish

Maktabgacha ta'lim bolalarning kognitiv, emotsional va jismoniy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi va umrboqiy ta'limning asosini tashkil etadi. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda maktabgacha ta'lim sifatini va unga bo‘lgan kirish imkoniyatlarini yaxshilashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligi va natijadorligi hali-hanuz muammolarga duch kelmoqda: davlat byudjetiga ortiqcha tayanish, xususiy sektor ishtirokining pastligi va natijalarga asoslangan moliyalashtirish tizimlarining cheklanganligi shular jumlasidandir.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, diversifikatsiyalashgan va natijaga yo‘naltirilgan moliyalashtirish tizimlari maktabgacha ta'limda barqaror rivojlanishga hissa qo‘shadi. Shuning uchun O‘zbekistonda milliy ta'lim maqsadlariga erishish uchun inklyuziv va shaffof moliyalashtirish modelini rivojlantirish zarur.

Tadqiqot usullari

Ushbu tadqiqotda miqdoriy va sifatli yondashuvlar uyg‘unlashtirildi:

- Taqqoslovchi tahlil: Finlyandiya, Janubiy Koreya va Turkiya kabi mamlakatlardagi moliyalashtirish modellari o‘rganildi.
- Statistik tahlil: 2020-2024 yillardagi davlat va xususiy sektor investitsiyalari ko‘rsatkichlari tahlil qilindi.
- Ekspert suhbatlari: 30 nafar maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlari va ta'lim moliyasi bo‘yicha mutaxassislar bilan intervyular o‘tkazildi.

• Hujjatlar tahlili: Milliy qonunchilik hujjatlari, Prezident farmonlari va xalqaro tashkilotlar hisobotlari o'rganildi.

Natijalar

2023 yil holatiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini moliyalashtirishda davlat byudjeti yetakchi manba bo'lib qolmoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, umumiy moliyaviy ta'minotning 85 foizidan ortig'i aynan davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar hisobiga ta'minlanmoqda. Bu esa davlatning ushbu sohadagi ijtimoiy mas'uliyatini ko'rsatadi. Biroq, moliyalashtirishda faqat davlat manbalariga tayanish tizimning barqaror rivojlanishiga, innovatsion yondashuvlarni joriy etishga va xizmatlar sifati bo'yicha raqobat muhitini yaratishga to'sqinlik qilmoqda.

Xususi maktabgacha ta'lim muassasalarining qamrovdagi ulushi hozirgi kunda 20 foiz atrofida saqlanib qolmoqda. Bu raqam xususi sektorning imkoniyatlari to'liq ishga solinmayotganini ko'rsatadi. Garchi O'zbekiston hukumati tomonidan so'nggi yillarda xususi sektorni rivojlantirishga doir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo'lsa-da, amaliyotda bu muassasalarga qulay muhit yaratish, soliq imtiyozlari berish va investitsiyalarni jalb etish borasida hal qilinishi lozim bo'lgan masalalar mavjud.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida natijalarga asoslangan moliyalashtirish tizimi deyarli joriy etilmagan. Hozirgi tizimda moliyaviy resurslar muassasalarning ehtiyojlariga yoki ularning sifat ko'rsatkichlariga qarab taqsimlanmasdan, asosan o'rtacha statistik ko'rsatkichlar asosida belgilanadi. Bu esa o'z navbatida maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga bo'lgan rag'batni susaytiradi. Agar moliyalashtirish tizimi pedagogik natijalar, bola rivojlanish ko'rsatkichlari va muassasaning umumiy samaradorligiga qarab shakllantirilsa, bu raqobatbardosh va sifatli xizmatlar ko'lamining kengayishiga olib kelishi mumkin.

Yana bir muhim jihat shuki, hududiy darajadagi byudjet rejalashtirish va ijro jarayonlarida shaffoflik va hisobdorlik yetarli emas. Ko'plab hollarda mahalliy hokimiyatlar maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirishda yagona mezon va ochiq mexanizmlardan foydalanmayapti. Bu esa fuqarolarda tizimga bo'lgan ishonchni pasaytiradi va mavjud resurslardan to'liq va oqilona foydalanilmasligiga olib keladi.

Muhokama

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi asosiy yo'nalishlarda islohotlar talab etiladi:

1. Davlat-xususi sheriklik (DXSh)ni kengaytirish. Xususi investitsiyalarni jalb qilish uchun soliq imtiyozlari, ijaraga qulay shartlar va hammoliyalashtirish sxemalari kengaytirilishi lozim. DXSh orqali davlat byudjeti yukini kamaytirish bilan birga sifatli xizmatlar soni ko'payadi.

2. Natijaga asoslangan moliyalashtirish tizimini joriy etish Muassasalarni moliyalashtirishda qamrov darajasi, bola rivojlanish ko'rsatkichlari va ota-onalar qoniqishiga asoslanish zarur. Aniq KPilar (kalit samaradorlik ko'rsatkichlari) va milliy baholash tizimi ishlab chiqilishi kerak.

3. Raqamlashtirish va shaffoflikni kuchaytirish Byudjet rejalashtirish, mablag' ajratish va monitoring jarayonlari raqamlashtirilishi kerak. Ochiq byudjet platformalari orqali jamoatchilik nazorati kuchayadi va korrupsiya xavfi kamayadi.

4. Xalqaro donorlar bilan hamkorlikni kengaytirish UNICEF, Jahon banki va Islom taraqqiyot banki kabi xalqaro tashkilotlardan qo'shimcha moliyaviy yordam jalb etilishi, ayniqsa, innovatsion va inklyuziv loyihalarga yo'naltirilishi lozim.

5. Mahalliy kadrlar salohiyatini oshirish Mahalliy rahbarlar va moliyachi xodimlar uchun byudjet rejalashtirish, ijro va DXSh boshqaruvi bo'yicha malaka oshirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, erta bolalik rivojlanishida tenglik, sifat va barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash, natijaga asoslangan yondashuvlarni joriy etish va raqamli hisobdorlik vositalari orqali tizim samaradorligini oshirish mumkin. Xalqaro tajriba va donorlar bilan hamkorlik esa islohotlarni jadallashtiradi va ta'lim sohasidagi milliy maqsadlarimizga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. (2023). *Yillik hisobot*. Toshkent.
2. UNICEF. (2021). *Erta bolalik rivojlanishini moliyalashtirish tahlili – O'zbekiston*.
3. Jahon banki. (2020). *Rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim moliyasini yaxshilash*.
4. OECD. (2022). *Maktabgacha ta'lim va parvarishga davlat xarajatlari*.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish to'g'risida farmon*.
6. Islom taraqqiyot banki. (2021). *Inson kapitalini rivojlantirish uchun innovatsion moliyalashtirish modellari*.